

Jouni Välijärvi
Professori, emeritus
Jyväskylän yliopistosta

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Pyydettyinä lausuntona hallituksen esityksestä eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi totean seuraavaa:

Käsillä oleva hallituksen esitys laajentaisi velvoitetta kouluttautua 18: aan ikävuoteen saakka. On tarpeen kriittisesti pohtia, onko tämä toimivin ja taloudellisesti tehokkain tapa varautua tulevaisuuden sivistystarpeisiin. Sivistymään ketään ei voida velvoittaa. Yksin pakko kouluttautumiseen ei tuota parasta pedagogiikkaa eikä tuloksellisimpia oppimisen prosesseja. Tehokkaan ja kestävä oppimisen perustana on motivaatio eli halu oppia. Motivaation edellytyksenä puolestaan on se, että oppilas kokee opiskelunsa mielekkääksi ja uskoo omiin mahdollisuuksiinsa oppia.

Hallituksen tavoite toisen asteen tutkinnon takaamiseksi kaikille nuorille on kannatettava ja hyvin perusteltu. Tutkinnon edellyttämä osaaminen on yhä välttämättömämpi edellytys täysivaltaiselle kansalaisuudelle, pysyvälle työelämään sijoittumiselle ja muutoinkin häiriöttömälle elämänpolulle globalisoituvassa maailmassa. Olennaista kuitenkin on, ettei tutkinto sinällään takaa työssä ja muussa elämässä tarvittavia valmiuksia. Uudistuksen mahdollisesti toteutuessa on tärkeää seurata sen vaikutuksia ja varmistaa, että tutkintojen arvo luotettavina osaamisen osoittajina säilyy tulevaisuudessa. Muutoin vaarana on tutkintojen ja koko järjestelmän uskottavuus rapautuu.

Ehdotettu uudistus lisää nuorten osallistumista koulutukseen. Uudistuksella on mahdollista vähentää koulupudokkuutta, ehkäistä syrjäytymistä ja parantaa edellytyksiä eheään elämänpolkuun. Tässä onnistuminen kuitenkin edellyttää mittavia investointeja oppilaitosten ohjaus- ja hyvinvointipalveluihin. Yhteistyön valmiuksia koulutussektorin sekä toisaalta sosiaali- ja terveystoimen ja nuorisotoimen kesken on voimaperäisesti kehitettävä nykyisestään sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla.

Myös opettajat tarvitsevat runsaasti koulutuksellista ja muuta tukea. He tarvitsevat tuekseen lisää avustavaa henkilöstöä, jotta voidaan yhdessä varmistaa myös valmiuksissaan vaatimattomasti edistyneiden nuorten kehittyminen opetussuunnitelmien tavoitteiden edellyttämälle tasolle. Hallituksen esityksessä tähän tarvittavat voimavarat on todennäköisesti arvioitu huomattavan alimitoitetuiksi.

On syytä kriittisesti kysyä, auttaako peruskoulun jälkeisten velvollisuuksien lisääminen nuorta, jonka opinpolun eheys on säröillyt jo alaluokilta lähtien. Peruskoulumme

oppimistulokset ovat heikentyneet nopeammin kuin missään muussa OECD-maassa. Hyvin puutteellisin valmiuksin peruskoulunsa päättävien osuus on 2,5 –kertaistunut kymmenessä vuodessa. Heikko osaamiseen kietoutuu tyypillisesti alhaiseen motivaatioon, kadotettuun luottamukseen omiin kykyihin ja moninaisiin oman elämän ongelmiin. Heikon osaamisen taustalla on tyypillisesti vuosia jatkunut kielteisten oppimiskokemusten kehä, jossa koulutyön mielekkyys on hävinnyt jo varhain. Tämän korjaamiseksi peruskouluun tarvitaan lisää mahdollisuuksia yksilöityihin, kohdennettuihin ja oikea-aikaisiin interventioihin. Muutoin perusta myöhemmälle itsensä kehittämiseksi ei ole kestävä.

Huomattava osa nuorista ei myöskään enää jaa perinteistä suomalaista koulutususkkoa paremman tulevaisuuden takaajana. Opinpolkunsa karikkojen kanssa kamppailevalle nuorelle ympäröivän maailman osaamisvaatimukset näyttäytyvät usein jo paljon ennen peruskoulun päättymistä mahdottomilta tavoittaa. Koulutuksen kehittämisessä voimavarat tulisi siksi suunnata ennen kaikkea perusopetuksen laadun, sisällön ja rakenteiden uudistamiseen erilaisten oppilaiden tarpeisiin taipuviksi.

Lukuisista tutkimuksista tiedämme, että motivaatio ja itseä koskevat uskomukset (minäpystyvyys) ovat keskeisiä yksilön oppimista ohjaavia tekijöitä. Nopeasti muuttuvassa maailmassa koulusta ei ”valmistuta” elämään. Koulutuksen ydintehtäviä on varmistaa tiedollinen ja taidollinen perusta läpi elämän jatkuvalla oppimiselle. Perusopetuksen tavoitteleva yleissivistys ei siten ole saavutettu tila, vaan pysyvää halua ja valmiutta arvioida ja uudistaa omaa osaamistaan elämäntilanteiden muuttuessa. Parhaimmillaan se on intohimoa itsensä jatkuvaan kehittämiseen.

Eheän opinpolun turvaamiseksi tuloksellisinta on välitön ja vahva puuttuminen oppimisen ongelmiin heti niiden ilmetessä, tai parhaimmillaan niitä ennakoiden. Lisävuosien tarjoaminen vaiheessa, jolloin oppimisen taito- ja asenneperusta on jo huomattavilta osin murentunut, on auttamattoman myöhäistä tukea. Hallituksen esittämät lisäresurssit olisi siksi järkevämpää suunnata peruskoulun tukitoimien ja oppimista tukevien hyvinvointipalvelujen vahvistamiseen.

Erityisesti perheiden pitkittyvät mielenterveys- ja päihdeongelmat rasittavat kohtuuttomasti jo monien pienten koululaisten mahdollisuuksia keskittyä opiskeluun. Yhteiskuntamme sosiaalinen eriarvoistuminen välittyy näin lasten oppimismahdollisuuksiin ja -tuloksiin. Vielä 2010-luvulla kotitausta heijastui Suomessa poikkeuksellisen vähän oppimistuloksiin. Sen jälkeen peruskoulun sosiaalinen tasa-arvo on heikentynyt nopeasti ja on nyt enää OECD-maiden keskitasoa. Kotitaustan yhteyksien vahvistuminen oppimistuloksiin nähdään jo alaluokilla.

Keskeistä on myös edistää oppilaiden hyvinvointia samaan aikaan koulussa ja kotona. Tähän tarvitaan nykyistä jouhevampaa koulun, kotien sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen yhteistyötä. Oppimista ja hyvinvointia tukevat palvelut tulee olla kouluyhteisössä saatavilla kattavasti ja oikea-aikaisesti.

Peruskoulumme on säilyttänyt pääosin alkuperäisen rakenteensa menestyksellä jo noin viisi vuosikymmentä. Rapistumisen merkit ovat kuitenkin ilmeisiä. Oppivelvollisuuden laajentaminen ei ole toimiva vastaus tähän, koska se nojaa vanhakantaiseen pakottavaan koulutusajatteluun. On uskallettava ennakoida rohkeasti vuosisadan lopun sivistystarpeita. Tarvitsemme koulua, joka kykenee turvaamaan nykyistä tasapuolisemmin erilaisten oppilaiden sivistykselliset oikeudet. Peruskoulussakin opiskelun kesto, sisältö ja opiskelun tavat voisivat vaihdella yksilöllisten ja alueellistenkin tarpeiden mukaan tavoitteiden pysyessä kaikille yhteisinä. Koulutuksellinen tasa-arvo tulisi ymmärtää pikemminkin pyrkimyksenä tulosten yhdenvertaisuuteen kuin opetustarjonnan yhdenmukaisuuteen. Tulevaisuuden kuntapalveluissa tulisi myös ymmärtää nykyistä paremmin oppilaan hyvinvoinnin ja osaamisen kohtalonyhteys.